

УДК 339.564

DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.75-7>**Доцюк С.О.**аспірантка кафедри економіки та підприємницької діяльності
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4021-8018>**Dotsiuk Svitlana**Postgraduate Student of the
Department of Economics and Entrepreneurship
Vinnitsia National Agrarian University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4021-8018>

ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ АПК В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

FORMATION OF EXPORT POTENTIAL OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

У статті розглядається актуальність чинників формування експортного потенціалу підприємств агропромислового комплексу України у контексті процесів євроінтеграції. Автором проведено аналіз основних складових, що впливають на формування експортного потенціалу, включаючи законодавчі, економічні, технічні та інші аспекти. Розглянуто вплив євроінтеграційних процесів на умови зовнішньої торгівлі та експортну діяльність підприємств АПК України. Наголошено, що на сьогоднішній день агропромисловий комплекс є одним із найбільших і найважливіших секторів економіки України. Вказано, що саме в АПК формується основна частина продовольчих ресурсів та майже три чверті роздрібногo товарообігу. Вказано, що агропромислові підприємства мають значний внесок у розвиток галузі та економіки країни в цілому. Підкреслюється, що впровадження сучасних технологій в аграрний сектор допоможе збільшити виробництво та покращити якість продукції, що в свою чергу позитивно вплине на експортні можливості. Акцентовується, що активна участь в міжнародних виставках та ярмарках дозволить аграрним підприємствам встановити контакти з потенційними партнерами та збільшити свою відомість на світовому ринку. Досягнуто висновків, що розвиток експортного потенціалу сільськогосподарської продукції є гарантією зростання економіки в цілому, що включає, серед іншого, підвищення кваліфікації персоналу та якісні зміни у системі маркетингу.

Ключові слова: експортний потенціал, євроінтеграція, експорт, імпорт, сільське господарство, агропромисловий комплекс, підприємство, міжнародний ринок.

This article discusses the topical problem of creating the export potential of enterprises of the agro-industrial complex in the context of European integration processes. The authors analyzed the main factors influencing the formation of export potential, including legislative, economic, technical and other aspects. In particular, the influence of European integration processes on the terms of foreign trade and export activities of agricultural enterprises is considered. The article also highlights the aspects of the formation of export potential in the context of European integration. Today, the agro-industrial complex is one of the largest and most important sectors of the Ukrainian economy. It is here that the bulk of food resources and almost three-quarters of retail turnover are formed. In addition, agro-industrial enterprises have a significant contribution to the development of the industry and the country's economy as a whole. The agricultural sector of Ukraine is also one of the key elements of the economic systems of many countries with market economies. The development of the export potential of agricultural products is a guarantee of economic growth as a whole, which includes, among other things, staff training and qualitative changes in the marketing system. The prospects for the successful formation of the export potential of agricultural enterprises of Ukraine in the conditions of European integration are that agricultural enterprises should focus on improving the quality of their products and compliance with international standards. This will allow them to take their place in international markets and compete with other countries. In addition, increasing the range of products will allow agricultural enterprises to optimize their competitiveness on foreign markets and reduce the risk of changes in export conditions. Improvement of transport links, customs procedures and storage conditions will ensure efficient and quick export of agricultural products.

Key words: export potential, European integration, export, import, agriculture, agro-industrial complex, enterprise, international market.

Постановка проблеми. У зв'язку з активним процесом євроінтеграції та постійним зростанням конкуренції на міжнародних ринках, створення експортного потенціалу стає стратегічно важливим завданням для підприємств аграрно-промислового комплексу (АПК) України. Однак існують серйозні труднощі, які перешкоджають повному розвитку та ефективному використанню цього потенціалу. У даному контексті варто здійснити дослідження та провести аналіз причин, що обмежують можливості підприємств АПК у сфері експорту. Також важливо знайти шляхи оптимізації процесів формування та реалізації експортного потенціалу, які дозволять підприємствам успішно конкурувати на зовнішніх ринках та забезпечити стабільний розвиток у контексті євроінтеграції. Тому вирішення цих проблем є актуальним завданням для дослідників та практиків у сфері аграрного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам, пов'язаним з розвитком аграрного сектору, його місцем на світовому агропродовольчому ринку, присвячені наукові праці багатьох вчених-економістів. Найбільш значущими серед них є роботи І. Ганзи [3], М. Дороша-Кізима [5], О. Бородіної, Т. Зінчук, Б. Пасхавера, П. Саблука, О. Скидана, І. Михайлової, І. Томашук [13]. Ці та інші автори приділяли значну увагу як теоретичному вивченню цього питання, так і практичній реалізації розроблених рекомендацій.

Формулювання завдання дослідження. Мета статті полягає у дослідженні розвитку експортних можливостей підприємств, що входять до складу агропромислового комплексу України, з урахуванням аспектів євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграція в Європейський союз відкриває перед підприємствами сільського господарства та продовольчої промисловості нові можливості на міжнародних ринках. Підвищення конкурентоспроможності та розвиток експортного потенціалу стають стратегічно важливими завданнями для підприємств аграрного сектору.

У сучасних умовах одним із найбільш пріоритетних напрямків розвитку економіки нашої країни є прискорення розвитку зовнішньоекономічної діяльності та розбудова взаємовигідних партнерських відносин з іноземними партнерами, що базується на зростанні рівня експортного потенціалу. Оскільки зовнішньоекономічна політика держави спрямована на євроінтеграцію та просування продукції українських виробників на ринок країн ЄС, підвищення рівня експортного потенціалу може бути досягнуте за рахунок оновлення та модернізації виробничих процесів, а також адаптації стандартів якості до вимог, що пред'являються країнами-імпортерами відповідного виду продукції [13].

Нині однією з основних об'єктивних тенденцій у сучасному економічному просторі України є процес євроінтеграції, який передбачає налагодження та посилення взаємодії з країнами Європи на всіх рівнях економічних зв'язків – від міждержавного до взаємодії між окремими економічними суб'єктами. Цей процес охоплює різні сфери, включаючи економічні, політичні, соціальні та культурні аспекти. Євроінтеграція стала стратегічним курсом для України, і швидкість цього процесу надалі збільшується.

Глобалізація та інтернаціоналізація економічних зв'язків призводять до загострення конкуренції між

агропромисловими підприємствами на внутрішньому та зовнішньому ринках. Внаслідок цього підприємства стикаються з проблемою створення та реалізації власного експортного потенціалу. Цей процес є складним і багатограним, включаючи як внутрішньоекономічні, так і зовнішньоекономічні аспекти та чинники [12].

Фактори, що впливають на формування експортного потенціалу, включають як внутрішні, так і зовнішні елементи. Внутрішні фактори охоплюють аспекти в межах країни або підприємства, такі як економічна стабільність, інфраструктура та кваліфікація робочої сили. Зовнішні фактори включають глобальні ринкові умови, торговельні угоди та попит на продукти або послуги на міжнародному рівні. Ці фактори в цілому формують можливість країни або підприємства здійснювати успішні експортні операції та конкурувати ефективно на глобальному ринку.

Формування експортного потенціалу підприємств агропромислового комплексу – це процес, що охоплює велике коло різнорівневих функцій та, відповідно до поставлених завдань, трансформує виробничі можливості підприємств підкомплексу, необхідні ресурси та інформацію.

Експортний потенціал підприємства є багатограним поняттям, що включає множину виробничих, економічних, організаційних та інших характеристик, які у сукупності відображають здатність підприємства реалізовувати свою продукцію на світовому ринку [7]. Враховуючи тенденції глобалізації та інформатизації сучасної ринкової економіки та вимоги розвитку експорту високотехнологічної та наукомісткої продукції, підприємствам необхідно не тільки зберегти темпи реалізації експортного потенціалу і не допустити переходу частини його в нереалізований, а й забезпечити можливість і основу для подальшого розвитку. Розвиток експортного потенціалу передбачає доброякісні зрушення і кумулятивний прогресивний рух, який відбувається шляхом накопичення якісних змін [2].

Агробізнес є ключовим двигуном економіки України. З історичного ракурсу, Україна відома як житниця Європи, оскільки на її території знаходиться близько 25% всіх світових запасів чорнозему – надзвичайно плодючого типу ґрунту. Крім того, Україна є світовим лідером у виробництві та експорті соняшникової олії та стоїть на передових позиціях серед експортерів зерна на міжнародному ринку.

Збільшення рівня експортного потенціалу сільськогосподарських підприємств під впливом євроінтеграції є важливим аспектом поліпшення економічного становища країни, проте за статистичними даними обсяги експорту сільськогосподарської продукції в країни Європейського Союзу є порівняно незначними. Причиною такої ситуації є низький рівень її конкурентоспроможності, а, як уже зазначалося, на це впливає застаріла технічна база, недосконалі технології у сільськогосподарських підприємствах, і, як наслідок, продукція не відповідає вимогам, які ставить європейський ринок. Серед товарів, які Україна експортує до ЄС, переважають зернові культури, насіння олійних культур, рослинна олія, відходи харчової промисловості [10].

Україна має розвинений продовольчий комплекс, який спроможний не лише повною мірою забезпечити населення країни харчовими продуктами, а й формувати активну позицію країни на міжнародних рин-

ках щодо низки ключових агропродовольчих товарів. Завдяки традиційно потужному продовольчому експорту Україна є одним з гарантів продовольчої безпеки у світі. До повномасштабної війни за обсягами експорту Україна входила до п'ятірки найбільших експортерів зернових у світі, експортувала $\frac{3}{4}$ від того, що виробляла, внутрішнє споживання зернових становило лише 20-25%. Україна, до повномасштабного вторгнення росії, постачала 10% світового експорту пшениці, понад 14% кукурудзи і понад 47% сояшникової олії [6]. Наразі завдяки допомозі партнерів Україна залишається ключовим постачальником на світових ринках зерна та сояшникової олії, з часткою понад 10% міжнародної торгівлі. У 2023 р. експортовано 16,1 млн т пшениці до 65 країн, 26,2 млн т кукурудзи до 80 країн і 5,7 млн т сояшникової олії до 130 країн світу [9]. Для стимулювання експортної діяльності підприємств АПК необхідна підтримка з боку держави. Це може включати фінансові стимули, спрощення митних та інших адміністративних процедур, а також надання консультаційної та інформаційної підтримки.

За 12 місяців минулого року експорт пшениці склав 16,17 млн т. Більшість цього об'єму поставляли через морські та річкові порти – 13,7 млн т. Залізницею перевезли трохи менше, ніж 2 млн т, а автомобільним транспортом – пів мільйона тонн.

Протягом року кількість експорту пшениці варіювалася, а найбільше відвантажили у грудні – 1,8 млн т.

У 2023 році через блокування експорту сусідніми країнами головним імпортером нашої пшениці стала Іспанія. Загалом трійка імпортерів української пшениці у 2023 році виглядає так:

- Іспанія – 23% від загального експорту пшениці;
- Туреччина – 15%;
- Румунія – 14%.

В загальному обсязі агроекспорту пшениця у 2023 році склала 13% та принесла 2,9 млрд дол. США (рис. 1).

Минулого календарного року експортували 26 млн т кукурудзи (рис. 2). Це 23% від загального об'єму агроекспорту України. Дохід від продажу культури досяг 4,9 млрд дол. США. Два попередні роки продаж кукурудзи приніс державі по 5,9 млрд дол США [4].

Основним імпортером української кукурудзи залишається Китай. Частка експорту в цю країну минулого року склала майже 22% і коштувала трохи більш як 1 млрд дол. США. Експортували більше, ніж у 2022, але отримали практично стільки ж. Тоді через блокування морських шляхів частка експорту в Китай склала 17%, виручка – 1 млрд дол. США. А ось у 2021-му КНР імпортувала більше 30% української кукурудзи за 1,9 млрд дол. США [8].

Також в трійку імпортерів культури минулого року увійшли Іспанія та Румунія. Ці країни закупили 13,7% та 11,5% експортної кукурудзи-2023 на загальну суму 1,2 млрд дол. США. Роком раніше трійка головних покупців культури виглядала аналогічно.

Більшість експортної кукурудзи покинула нашу країну через порти – 20,4 млн т. Залізницею вивезли 4,7 млн т культури, а автомобільним транспортом 451 тис. т.

Україна займає важливе місце на світовому ринку експорту ячменю, відіграючи ключову роль у задоволенні попиту на цей продукт з боку міжнародних споживачів (рис. 3). Загалом за 2023 рік український експорт інших зернових культур – жита, ячменю, вівса та сорго – коштував 376 млн дол. США (рис. 4).

Серед названих найбільше відправили за кордон ячменю – 2,1 млн т. Головними покупцями культури стали Туреччина, Китай та Іспанія, а загалом експорт приніс 362 млн дол. США. Хоча це не зрівняється з експортом у 2021 році, коли дохід від продажу ячменю склав більше мільярда доларів.

Серед більш нішевих культур статистика наступна. Сорго експортували 55 тис. т на суму 12 млн дол. США. Це найменший результат за останні три роки як по обсягах, так і по доходах. Трійка головних імпортерів сорго

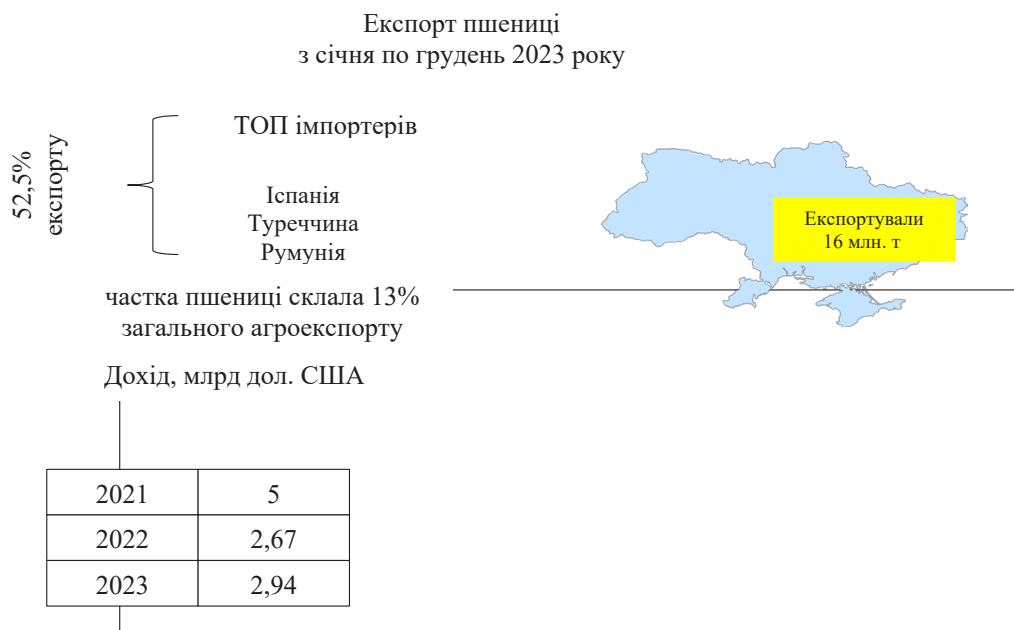

Рис. 1. Експорт пшениці за 2023 рік, млн т

Джерело: сформовано на основі [1]

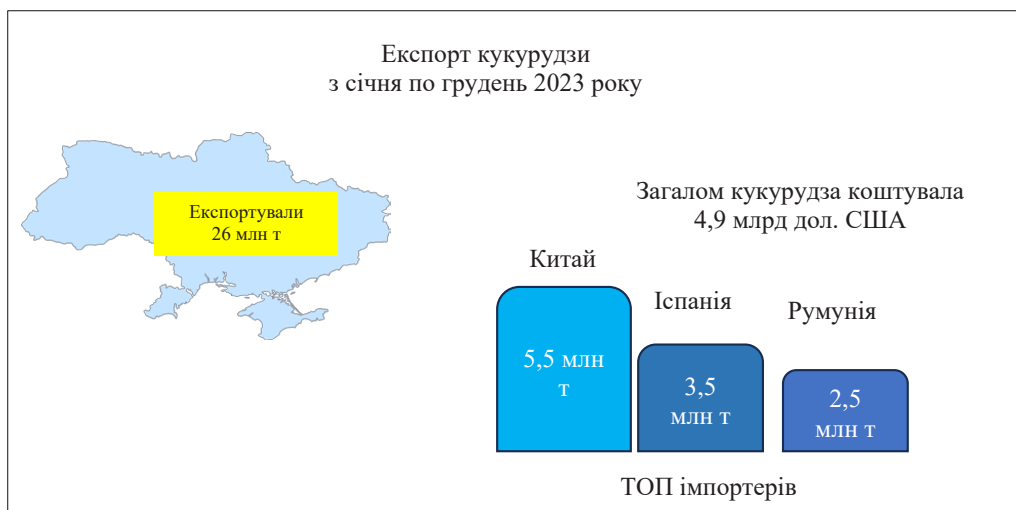

Рис. 2. Експорт кукурудзи за 2023 рік, млн т

Джерело: сформовано на основі [1]

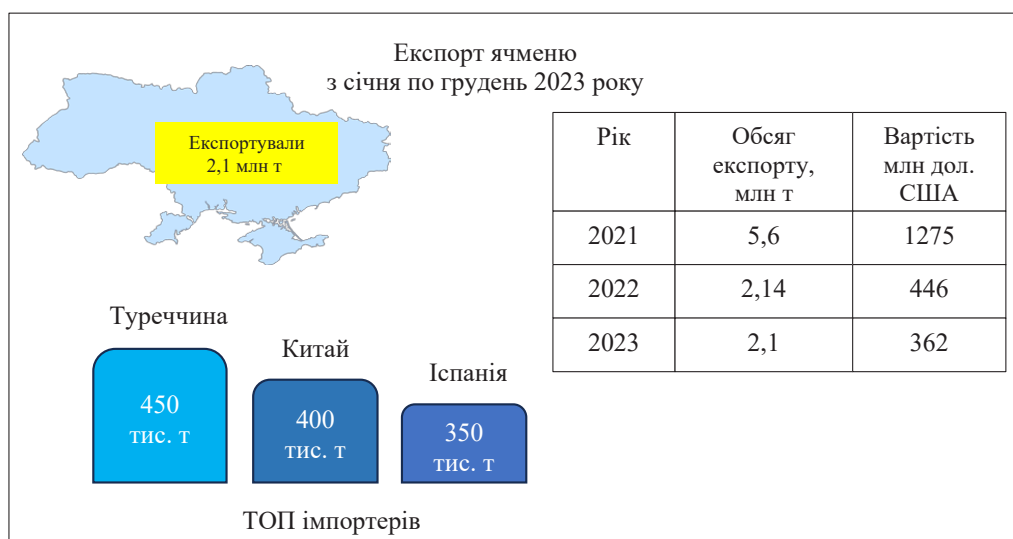

Рис. 3. Експорт ячменю за 2023 рік, млн т

Джерело: сформовано на основі [1]

у 2023 році – Румунія, Італія та Польща. Постачання вівса та жита також знизилося впродовж останніх трьох років. Особливо це стосується жита: у 2021 році експорт був на рівні 136 тис. т, а у 2023 – всього 6 тис. т.

Обсяги відвантаження основних олійних культур за кордон за минулий календарний рік виглядають так (рис. 5):

- 3,4 млн т – соя;
- 2,9 млн т – ріпак;
- 790 тис. т – соняшник.

Загалом ці об’єми принесли в бюджет 2,7 млрд дол. США

Найбільшим імпортером українського ріпаку стала Німеччина, яка закупила близько 900 тис. т культури. В Єгипет поставили найбільше сої – близько 800 тис. т, а в Румунію – соняшникового насіння – близько 200 тис. т.

Більші частини експортних обсягів олійних культур доставляли покупцям через порти, – сумарно 4,6 млн т.

За 12 місяців минулого року Україна експортувала 5,6 млн т соняшникової олії. Це принесло державі 5 млрд дол. США. Головними імпортерами продукції стали Румунія, Туреччина та Китай. Загалом вони закупили 46% від загального експорту соняшникової олії.

У 2021 році Україна експортувала 5,1 млн т олії на суму 6,4 млрд дол. США. Топовими імпортерами соняшникової олії були Індія (29,8%), Китай (14%) та Нідерланди (10%). Наступного 2022 року Індія все ще залишалась топовим імпортером соняшникової олії, але частка закупівлі зменшилася від загального обсягу вдвічі – до 14%. Загалом у той рік Україна експортувала 4,3 млн т соняшникової олії, а дохід за продукт досяг 5,5 млрд дол. США.

У 2023 році Індія вийшла з трійки найбільших імпортерів. Того року Україна загалом експор-

Експорт зернових з січня по грудень 2023 року					
Жито			Овес		
Рік	Обсяг експорту, тис. т	Вартість млн дол. США	Рік	Обсяг експорту, тис. т	Вартість млн дол. США
2021	136	128	2021	16	4
2022	52	11	2022	7	1,6
2023	6	1,4	2023	3,2	0,9

Польща – 39%	ТОП імпортерів за 2023 рік (частка від вартості культури)	Німеччина – 23%
Німеччина – 33%		Італія – 17%
Словаччина – 24%		Швейцарія – 13%

Рис. 4. Експорт зернових за 2023 рік, тис. т

Джерело: сформовано на основі [1]

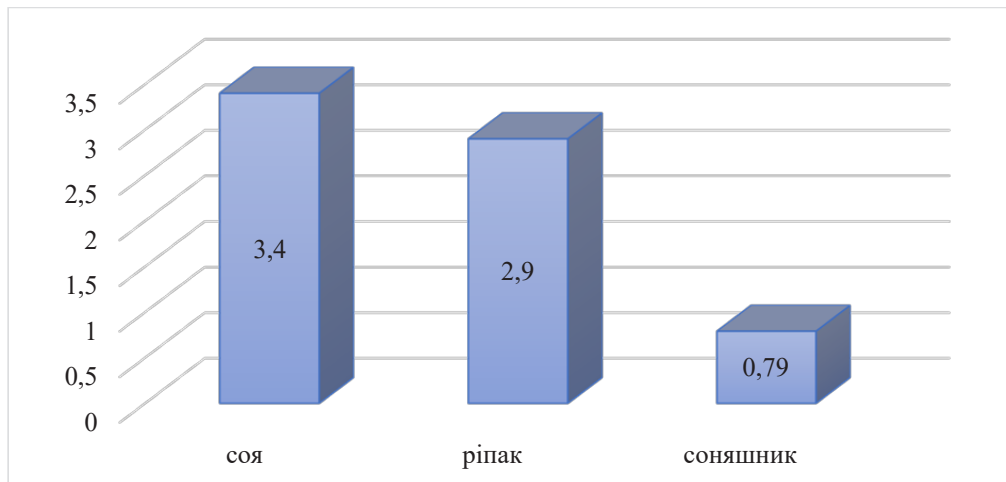

Рис. 5. Експорт олійних культур за 2023 рік, млн т

Джерело: сформовано на основі [1]

тувала більше олії в порівнянні з попереднім, та отримала менший дохід. Якщо говорити про інші види рослинних олій, то у 2023 році Україна наростила об'єми експорту соєвої та, особливо, ріпакової олії (рис. 6).

Загалом, за даними митної служби, з січня по грудень 2023 року кордон перетнули 61,8 млн т агропродукції. Це зернові, олійні культури, рослинні олії та шрот.

Переваги експорту для підприємств АПК досить суттєві:

1) Збільшення прибутку за рахунок доступу до нових ринків та збільшення обсягів продажів.

2) Підвищення конкурентоспроможності, тобто, є необхідність відповідати міжнародним стандартам якості та безпечності.

3) Диверсифікація ризиків, де відбувається зниження залежності від одного ринку збуту.

4) Впровадження інновацій, де здійснюється доступ до передових технологій та знань.

Формування експортного потенціалу підприємств агропромислового комплексу (АПК) в умовах євроінтеграції є важливим завданням для розвитку економіки країни. Євроінтеграція відкриває нові можливості для підприємств АПК щодо розширення ринків збуту, впровадження новітніх технологій та підвищення конкурентоспроможності. Досить доречно виділити кілька ключових аспектів формування експортного потенціалу в умовах євроінтеграції [14]:

1) Аналіз ринків, тобто, підприємства повинні провести детальний аналіз зовнішнього середовища та визначити потенційні ринки збуту для своєї продукції. Це може включати оцінку тарифних бар'єрів, технічних стандартів, попиту на товари та ін.

2) Адаптація до стандартів та вимог ЄС, де підприємства повинні відповідати стандартам якості, безпеки та екології, які встановлені в Європейському союзі. Це може вимагати модернізації виробничих процесів та впровадження нових технологій.

Експорт ріпакової та соєвої олії з січня по грудень 2023 року					
Соєва олія			Олії ріпакова, свиріпова, гірчична		
Рік	Обсяг експорту, тис. т	Вартість млн дол. США	Рік	Обсяг експорту, тис. т	Вартість млн дол. США
2021	136	128	2021	16	4
2022	52	11	2022	7	1,6
2023	6	1,4	2023	3,2	0,9

Польща	ТОП імпортерів	Китай
Німеччина	за 2023 рік	Польща
ОАЕ		Литва

Рис. 6. Експорт ріпакової та соєвої олії за 2023 рік, тис. т

Джерело: сформовано на основі [1]

3) Маркетинг та брендування передбачає, що створення сильного бренду та рекламна кампанія можуть допомогти підприємствам привернути увагу до своєї продукції на зовнішніх ринках.

4) Логістика та транспорт базуються на тому, що ефективна логістика є ключовим елементом успішного експорту. Підприємства повинні оптимізувати ланцюг постачання та вибирати найбільш ефективні маршрути доставки своїх товарів.

5) Фінансова підтримка, тобто, для розвитку експорту підприємства можуть скористатися фінансовою підтримкою уряду, такою як кредити під експортні контракти, страхування експортних операцій тощо.

6) Навчання та розвиток персоналу, де впровадження інновацій та відповідь на вимоги міжнародних ринків вимагає підготовки кваліфікованого персоналу.

7) Партнерство та співпраця, де підприємства можуть розглядати можливості для співпраці з іншими учасниками ланцюга постачання або створення міжнародних партнерств для розвитку експорту.

Загалом, успішне формування експортного потенціалу підприємств АПК в умовах євроінтеграції вимагає комплексного підходу, який враховує як внутрішні, так і зовнішні чинники, що впливають на їхню діяльність на міжнародних ринках [11].

Перспективами успішного формування експортного потенціалу аграрних підприємств України в умовах євроінтеграції є те, що аграрні підприємства повинні зосередитися на підвищенні якості своїх продуктів та відповідності міжнародним стандартам. Це дозволить їм зайняти своє місце на міжнародних ринках та конкурувати з іншими країнами.

Крім того, збільшення асортименту продукції дозволить аграрним підприємствам збільшити свою конкурентоспроможність на зовнішніх ринках та зменшити ризик від змін в умовах експорту. Показання транспортних зв'язків, митних процедур та складських умов дозволить забезпечити ефективний та швидкий експорт аграрної продукції.

Важливо вкласти зусилля у побудову сильного маркетингового образу та брендування, щоб продукція українських аграрних підприємств асоціювалася з високою якістю та надійністю.

Також держава має забезпечити адекватну підтримку аграрним підприємствам, в тому числі за допомогою фінансової підтримки, консультаційних послуг, а також захисту їхніх інтересів на міжнародних рівнях.

Впровадження сучасних технологій в аграрний сектор допоможе збільшити виробництво та покращити якість продукції, що в свою чергу позитивно вплине на експортні можливості. Активна участь в міжнародних виставках та ярмарках дозволить аграрним підприємствам встановити контакти з потенційними партнерами та збільшити свою відомість на світовому ринку.

Ці заходи допоможуть аграрним підприємствам України дійсно збільшити їхні шанси на успішний експорт та зміцнити позицію наших аграріїв на міжнародних ринках в умовах євроінтеграційних процесів.

Висновки. Членство в ЄС відкриває для України нові перспективи розвитку, зокрема і для її аграрного сектору: високорозвинений конкурентний ринок, високі закупівельні ціни на продукцію, високі стандарти якості та багатоетапний процес сертифікації, органічне виробництво, широкий обсяг попиту на товар тощо. Разом з тим, це можливість привернути увагу іноземних інвесторів до нашого сільського господарства, а прямі іноземні інвестиції – це вірний шлях до розвитку експортного потенціалу АПК України.

Здійснення аналізу впливу різних аспектів на експортні операції аграрних та переробних підприємств визначають найбільш ефективні стратегії для зростання їх конкурентоздатності на міжнародних ринках та збільшення їх експортного потенціалу.

Україна має реальний потенціал до збільшення експортних обсягів сільськогосподарської продукції, і її шлях євроінтеграції дійсно позитивно впливатиме на розвиток агропромислового комплексу.

Список використаних джерел:

1. Аграрний експорт-2023. URL: <https://elevatorm.com/spetsproekt/210-agrarniy-eksport-2023-skilki-i-kudi-prodali-zerna-ta-oliyi> (дата звернення: 09.03.2024).
2. Гавва В.Н. Потенціал підприємства: формування та оцінювання : навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 224 с.
3. Ганза І.В. Експортний потенціал вітчизняних підприємств АПК в дискурсі інтеграції до європейського ринку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 5. С. 116–121.
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 14.03.2024).
5. Дорош-Кізім М.М. Перспективи розвитку агропромислового комплексу України в умовах євроінтеграції. *Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького*. 2019. № 3. С. 47–55.
6. Загроза продовольчій безпеці світу. Міністерство закордонних справ України. 2023. URL: <https://mfa.gov.ua/zagroza-prodovolchij-bezpeci-svitu> (дата звернення: 23.03.2024).
7. Кутідзе Л.С. Експортний потенціал регіону: сутність, діагностика, механізми реалізації : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2011. 318 с.
8. Міністерство аграрної політики і продовольства. URL: <http://minagro.gov.ua/> (дата звернення: 01.03.2024).
9. На розмінованих землях України вже можна виростити 1 млн т зерна. Прес-служба Апарату Верховної Ради України. 2024. 17 січ. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/245689.html (дата звернення: 08.03.2024).
10. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. URL: <http://minagro.gov.ua/node/7644> (дата звернення: 17.03.2024).
11. Томашук І.В., Балдинюк В.М., Томашук І.О. Розвиток сільських територій України в системі євроінтеграційних процесів. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. № 4(58). С. 115–132.
12. Baldynyuk V.M., Tomashuk I.V. The impact of european integration processes on the development of rural areas of Ukraine. *Norwegian Journal of development of the International Science*. 2021. № 56. Vol. 3. P. 29–40.
13. Tomashuk I. Ecsport potential of rural territories of the Vinnya region: the current situation and prospects of development. *Polish journal of science*. 2020. № 24. Vol. 2. P. 15–24.
14. Tomashuk I.V. The impact of European integration processes on the development of rural areas of Ukraine. *Бізнес-навігатор*. 2022. № 1 (68). С. 98–106.

References:

1. Agrarnyy eksport-2023 [Agricultural Export-2023]. Available at: <https://elevatorm.com/spetsproekt/210-agrarniy-eksport-2023-skilki-i-kudi-prodali-zerna-ta-oliyi> (accessed March 09, 2024).
2. Havva V. N. (2004) Potentsial pidpryyemstva: formuvannya ta otsynuyannya: navch. posibnyk. Kyiv: Tsentr navchal'noyi literatury. 224 p.
3. Hanza I. V. (2015) Eksporny potentsial vitchyznianskykh pidpryyemstv APK v dyskursi intehratsii do yevropeiskoho rynku [Export potential of domestic agricultural enterprises in the discourse of integration into the European market]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national economic challenges*, no. 5, pp. 116–121.
4. Derkhavna sluzhba statystyky Ukrayiny [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://ukrstat.gov.ua>. (accessed March 14, 2024).
5. Dorosh-Kizym M. M. (2019) Perspektyvy rozvytku ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy v umovakh yevrointehratsii [Prospects for the development of the agro-industrial complex of Ukraine in the conditions of European integration]. *Lvivskyi natsionalnyi universytet veterynarnoi medytsyny ta biotekhnologii imeni S.Z. Hzytskoho – S.Z. Gzhysky Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies*, no. 3, pp. 47–44.
6. Zahroza prodovolchii bezpetsi svitu. Ministerstvo zakordonnikh sprav Ukrayiny [The Threat to Global Food Security. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine]. Available at: <https://mfa.gov.ua/zagroza-prodovolchij-bezpeci-svitu> (accessed March 23, 2024).
7. Kutidze L. S. (2011). Eksportnyy potentsial rehionu: sutnist, diagnostyka, mekhanizmy realizatsii: monohrafiya. Zaporizhzhia: ZNU, 318 p.
8. Ministerstvo ahraryoi polityky i prodovolstva [Ministry of Agrarian Policy and Food]. Available at: <http://minagro.gov.ua/> (accessed March 01, 2024).
9. Na rozminovanykh zemlyakh Ukrayiny vzhe mozhna vyrostyty 1 mln t zerna. Pres-sluzhba Aparatu Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [On the demined lands of Ukraine, it is already possible to grow 1 million tons of grain. Press service of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/245689.html (accessed March 8, 2024).
10. Pro skhvalennya Stratehiyi rozvytku ahraryoiho sektoru ekonomiky na period do 2020 roku [On the Approval of the Strategy for the Development of the Agricultural Sector of the Economy for the Period up to 2020]. Available at: <http://minagro.gov.ua/node/7644> (accessed March 17, 2024).
11. Tomashuk I. V., Baldynyuk V. M., & Tomashuk I. O. (2021) Rozvytok sil's'kykh terytoriy Ukrayiny v systemi yevrointehratsiynykh protsesiv [Development of rural territories of Ukraine within the framework of European integration processes]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktual'ni pytannia nauky i praktyky – Economics, finance, management: current issues of science and practice*, no. 4 (58), pp. 115–132.
12. Baldynyuk V. M., & Tomashuk I. V. (2021) Vplyv yevrointehratsiynykh protsesiv na rozvytok sil's'kykh terytoriy Ukrainy [The impact of european integration processes on the development of rural areas of Ukraine]. *Norvez'kyi zhurnal rozvytku mizhnarodnoyi nauky – Norwegian Journal of development of the International Science*, no. 56, vol. 3, pp. 29–40.
13. Tomashuk I. (2020) Ekportnyy potentsial sil's'kykh terytoriy Vinnyts'koyi oblasti: suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku [Ecsport potential of rural territories of the Vinnya region: the current situation and prospects of development]. *Pol'skyi naukovyy zhurnal – Polish journal of science*, no. 24, vol. 2, pp. 15–24.
14. Tomashuk I. V. (2022) Vplyv yevrointehratsiynykh protsesiv na rozvytok sil's'kykh terytoriy Ukrayiny [The impact of European integration processes on the development of rural areas of Ukraine]. *Biznes-navigatork – Business Navigator*, no. 1 (68), pp. 98–106.